

Investigation of obstacles to the realization of resistance economy in Iran

Masoud Saadatmehr^{a*}

^aAssistant Professor, Department of Economics, Payame Noor University, Tehran, Iran.

KEYWORDS

Resistance Economics,
Barriers to Resistance
Economics,
Islamic Economics,
Economic resilience,
Iranian economy.

ABSTRACT

The phrase "resistance economy" was first introduced in 2010 by the leader of the revolution in the meeting of economic activists and entrepreneurs. In February 2013, the general policies of resilient economy were announced in 24 sections with flexible, optimistic, productive, intrinsic, progressive, and endogenous attitude by the leader of the revolution, which had been approved by the expeditious assembly. Resistance economics policies face barriers and challenges so that they have not yet succeeded in achieving the desired result. Therefore, the present research has identified barriers and challenges facing the resistance economy. Initially, using the literature of the subject and theoretical foundations and interviewing the economic experts, variables that seem to be obstacles to the realization of the resistance economy were extracted. Then, using the questionnaire, the required information was obtained from the viewpoint of university professors in the field of economics. Using exploratory factor analysis method, barriers to realization of resistance economy are classified in several factors. The method of verification of the factor analysis and the structural equation method of barriers to realization of resistance economy have been identified. The results showed that 44 initial classes in 12 factors or constructions are presented as barriers to the realization of a resilient economy. These 12 constituents, in order of priority, include cultural barriers, explanatory barriers, legal barriers, barriers to nature, financial corruption, democratic barriers, economic barriers, belief barriers, government structures, bureaucratic barriers, administrative barriers, and customs structures.

* Corresponding author. Tel:09397915987

E-mail address: m.saadatmehr@pnu.ac.ir

Received: September 28, 2022; Received in revised form: December 12, 2022; Accepted: January 28, 2023

Article type: Research Paper

© Author

بررسی موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران

مسعود سعادت مهر الف*

الف استادیار گروه اقتصاد، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران

واژگان کلیدی	چکیده
اقتصاد مقاومتی، موانع اقتصاد مقاومتی، اقتصاد اسلام، تاب‌آوری اقتصادی، اقتصاد ایران	عبارت اقتصاد مقاومتی برای اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط رهبر انقلاب در دیدار فعالان اقتصادی و کارآفرینان مطرح شد. در بهمن ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا توسط رهبر انقلاب که به تأیید مجمع تشخیص مصلحت رسیده بود در ۲۴ بند ابلاغ گردید. سیاست‌های اقتصاد مقاومتی با موانع و چالش‌هایی روبرو است به طوری که هنوز نتوانسته به نتیجه مطلوب برسد. از این رو، تحقیق حاضر به شناسایی موانع و چالش‌های پیش‌روی اقتصاد مقاومتی پرداخته است. در ابتدا، با استفاده از ادبیات موضوع و مبانی نظری و مصاحبه با خبرگان اقتصادی، متغیرهایی که احساس می‌شود موانع تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشند، استخراج گردید. سپس با استفاده از ابزار پرسشنامه اطلاعات مورد نیاز از دیدگاه اساتید دانشگاه در رشته اقتصاد به دست آمد. با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی، موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در چند عامل دسته‌بندی شده و از روش تحلیل عاملی تأییدی و روش معادلات ساختاری موانع تحقق اقتصاد مقاومتی شناسایی گردید. نتایج نشان داد که ۴۴ گویه اولیه در ۱۲ عامل یا سازه به‌عنوان موانع تحقق اقتصاد مقاومتی بروز می‌کنند. این ۱۲ سازه به ترتیب اولویت شامل موانع فرهنگی، موانع تبیینی، موانع قانونی، موانع ماهیتی، فساد مالی، موانع دموکراتیک، موانع اقتصادی، موانع اعتقادی، ساختار دولت، موانع بروکراتیک، موانع اجرایی و ساختار گمرکی می‌باشند.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۰۶	
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۹/۲۱	
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۸	

۱- مقدمه

وابستگی به درآمدهای حاصل از اقتصاد تک‌محصولی و صادرات نفت خام، شکاف طبقاتی و فقر نسبی، فساد اقتصادی و اداری، ضعف نظام پولی و بانکی، بروکراسی عریض و طویل دولتی، بیکاری تحصیل کرده‌ها، قاچاق کالا و ارز، عدم نظارت دقیق بر چرخه توزیع کالا و عدم توجه به سرمایه‌های اجتماعی از جمله ضعف‌های اقتصاد ایران است. علاوه بر این، فشار کشورهای غربی و تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه نیز مزید بر علت شده است تا اقتصاد مقاومتی ضرورت یابد. عبارت اقتصاد مقاومتی برای اولین بار در سال ۱۳۸۹ توسط رهبر انقلاب در دیدار فعالان اقتصادی و کارآفرینان مطرح شد (رنجبر اردکانی، ۱۳۹۶). اقتصاد مقاومتی الگویی علمی و بومی جهت اداره اقتصاد کشور است که توسط رهبر انقلاب مطرح و به ادبیات اقتصادی کشور وارد گردید. اقتصاد مقاومتی دارای ویژگی‌ها، الزامات و اهدافی می‌باشد که برای تحقق آن بایستی از نقشه راه استفاده نمود (خالقیان میمند و همکاران، ۱۳۹۶). در بهمن ۱۳۹۲ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درون‌زا، پیشرو و برون‌گرا توسط رهبر انقلاب که به تأیید مجمع تشخیص مصلحت رسیده بود در ۲۴ بند ابلاغ گردید. قوای سه‌گانه کشور در راستای عملیاتی کردن اقتصاد مقاومتی اقدامات زیادی انجام دادند. مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی تبیین شده و سیاست‌های لازم

* نویسنده مسئول؛ تلفن: ۰۹۳۹۷۹۱۵۹۸۷

آدرس پست الکترونیک: m.saadatmehr@pnu.ac.ir

اتخاذ گردید و دولت موظف به اجرای اقتصاد مقاومتی شد. از زمان مطرح شدن اقتصاد مقاومتی تاکنون بیش از ده سال می‌گذرد اما وضعیت اقتصادی کشور حاکی از شرایط نامناسب اقتصاد دارد. نرخ بیکاری بالا، بیکاری تحصیل کرده‌های دانشگاهی، نرخ رشد اقتصادی پایین و در بعضی سال‌ها منفی، تعطیلی برخی کارخانجات و شرکت‌های دولتی و خصوصی، فساد مالی و اداری و رکود اقتصادی همه حاکی از اوضاع نامناسب اقتصاد کشور دارد. وضعیت نابسامان اقتصادی تبعات فرهنگی اجتماعی دیگری به دنبال داشته است. افزایش اعتیاد، افزایش نرخ طلاق، بالا رفتن سن ازدواج و سایر معضلات اجتماعی ناشی از فقر و بیکاری همه وضعیت وخامت بار کشور را نشان می‌دهد. چرا سیاست‌های اقتصاد مقاومتی به نتیجه مطلوب نرسیده است. چه موانعی بر سر راه تحقق اقتصاد مقاومتی وجود دارد. آیا عوامل فرهنگی مانع تحقق اقتصاد مقاومتی شده است یا موانع سیاسی؟ شاید هم عوامل خارجی و موانع ناشناخته دیگر باعث شده است تا اقتصاد مقاومتی تحقق پیدا نکند. این‌ها نمونه‌ای از سوالاتی است که تحقیق حاضر دنبال پاسخگویی به آن‌ها می‌باشد. به‌طور خلاصه، تحقق حاضر به دنبال شناسایی موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران است.

در این تحقیق، با استفاده از ادبیات موضوع و مبانی نظری و مصاحبه با خبرگان اقتصادی، متغیرهایی که احساس می‌شود موانع تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشند، استخراج می‌گردند. سپس پرسشنامه محقق ساخته‌ای که کلیه متغیرهای تحقیق را پوشش دهد طراحی خواهد شد. پس از آن روایی و پایایی پرسشنامه بررسی شده و اطلاعات لازم جمع‌آوری می‌گردد. با استفاده از روش تحلیل عاملی اکتشافی، موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در چند عامل دسته‌بندی می‌شوند. پس از این کار با استفاده از روش تحلیل عاملی تأییدی و روش معادلات ساختاری موانع تحقق اقتصاد مقاومتی شناسایی می‌گردد. تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS و AMOS انجام می‌گیرد.

۲- تعریف اقتصاد مقاومتی

به لحاظ نظری اقتصاد مقاومتی با نظریه فنریت اقتصادی همخوانی و مطابقت دارد. پرینگز، فنریت اقتصادی را چنین تعریف می‌کند. توانایی یک سیستم که بتواند شوک‌های محیط را بدون از دست دادن توانایی و ظرفیت‌های خود خنثی کند. در این نگرش تطبیق یافتن ساختاری و نهادی با بحران‌ها و شوک‌های بیرونی بسیار مهم است. برخی از اقتصاددانان این فرآیند را جهندگی تکاملی می‌گویند. در تعاریف جدیدتر، مفهوم مقاومت نیز در کنار ارتقا یک سیستم اقتصادی، بدان اضافه شده است. به این صورت که یک اقتصاد بتواند نسبت به شوک‌ها و بحران‌های داخلی و خارجی مقاومت نموده و عملکرد خود را حفظ کند (رنجبر اردکانی، ۱۳۹۶). البته اقتصاد مقاومتی فقط جنبه نفی نیست؛ این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک‌سری کارهای تدافعی باشد؛ اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفایی خود را داشته باشند (بیانات آیت‌الله خامنه‌ای، ۱۳۹۶/۵/۱۶).

در اندیشه برخی از اقتصاددانان از اقتصاد مقاومتی به مفهوم تاب‌آوری نیز تعبیر شده است. تاب‌آوری از ریشه لاتین Resilient به معنای توانایی مجدد برخاستن اخذ شده است. تاب‌آوری اقتصادی در بیان بریگوگلیو^۱ تا حدی به میزان استقامت اقتصاد در برابر آثار منفی شوک‌های خارجی اشاره دارد (بریگوگلیو، ۲۰۱۳).

درباره اقتصاد مقاومتی می‌توان به سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری اشاره کرد. ایشان الگوی اقتصاد مقاومتی را الگوی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی دانسته‌اند که هم بر مشکلات اقتصادی فائق آید و دشمن را در تهدیدهای اقتصادی خود ناکام کند، هم در جهان کنونی، با حفظ دستاوردهای کشور و تداوم پیشرفت‌ها و تحقق آرمان‌ها، اقتصاد متکی به دانش و فناوری، عدالت‌بنیان، درون‌زا، برون‌گرا، پویا و پیشرو را محقق نماید. از سوی دیگر در متن سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی به ویژگی‌های دیگری از جمله رویکرد جهادی، انعطاف‌پذیری، مولد بودن و فرصت‌سازی این الگوی اقتصادی

۱ Perrings

۲ Briguglio

اشاره شده است که می‌توان این تعابیر را به‌عنوان تعریف جامعی از اقتصاد مقاومتی در نظر گرفت (شعبانی و نخلی، ۱۳۹۳).

منظور از اقتصاد مقاومتی یک اقتصاد فعال و پویاست نه یک اقتصاد منفعل و بسته به‌طوری که کشور ضمن مقاومت در مقابل موانع و ناملایمات، روند پیشرفت پایدار خود را حفظ کند. این اقتصاد یک اقتصاد خودکفا و خود اتکا است اما این خودکفایی به معنی منزوی بودن نیست. توجه به تولیدات داخلی، استفاده از نیروی کار و سرمایه داخلی، اتکا بر اقتصاد دانایی محور، توجه خاص به کالاهای اساسی و محصولات زیربنایی مهم‌ترین مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی هستند (آجیلی، ۱۳۹۲).

نوفرستی اقتصاد مقاومتی را اقتصادی که هم تاب‌آور و هم پایدار است توصیف می‌کند. به‌عبارت‌دیگر مفهوم تاب‌آوری و پایداری مفاهیمی هستند که در قالب واژه اقتصاد مقاومتی جمع شده‌اند. بر این اساس می‌توان گفت اقتصاد مقاومتی اقتصادی است که ظرفیت مقابله با نااطمینانی‌ها و تکانه‌های داخلی و خارجی اعم از تکانه‌های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و بلایای طبیعی را در خود ایجاد کرده است و می‌تواند تحت وقوع شرایط دشوار به روند رشد و شکوفایی خود ادامه داده و به‌سرعت به‌سوی تعادل پایدار اولیه بازگردد. با توجه به این تعریف، امر چگونگی تخصیص بهینه منابع محدود جامعه به اموری که چنانچه تکانه‌ای وارد شود کمترین آسیب‌رسانی را داشته باشد (تاب‌آوری اقتصادی)، به همراه مساله چگونگی ترمیم خسارت تحمیل‌شده و بازسازی سریع ظرفیت‌های تولیدی به‌منظور بازگشت به شرایط تعادل (پایداری اقتصادی) در مجموع اقتصاد مقاومتی را شکل می‌دهند (نوفرستی، ۱۳۹۵).

۳- پیشینه تحقیق

از آنجاکه اقتصاد مقاومتی موضوع نسبتاً جدیدی در ادبیات اقتصادی است و بیشتر در اقتصاد ایران به این موضوع پرداخته شده است. لذا مطالعات خارجی در این خصوص وجود نداشته و مطالعات اندکی نیز در داخل ایران انجام شده است. در مطالعات انجام‌شده بیشتر از مباحث نظری و روش‌های کتابخانه‌ای استفاده شده و بحث‌های آماری و اقتصادسنجی انجام نشده است. در ذیل به برخی از این مطالعات اشاره می‌شود.

اخباری و قلی‌زاده (۱۳۹۴) در یک تحقیق به تجزیه و تحلیل ثبات اقتصاد کلان در رویکرد اقتصاد مقاومتی پرداخته‌اند. این تحقیق با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای انجام شده و از تجزیه و تحلیل‌های آماری استفاده نموده است. این تحقیق تأکید دارد که اقتصاد ایران با مشکلات ساختاری و زیربنایی مواجه است.

امیری طهرانی زاده (۱۳۹۴) به بررسی مبانی سیستمی اقتصاد مقاومتی پرداخته است. این تحقیق نیز بدون استفاده از داده‌ها و تجزیه و تحلیل‌های آماری تنها با استفاده از مبانی نظری انجام شده است. این تحقیق تأکید می‌کند که نظام اقتصاد اسلام بیشترین سازگاری را با اقتصاد مقاومتی دارد.

پژوهنده (۱۳۹۴) در یک تحقیق موانع تحقق اقتصاد مقاومتی را بررسی نموده است. این تحقیق با استفاده از متون دینی و مباحث نظری انجام شده است و تنها به فساد اداری و مالی به‌عنوان مانع اقتصاد مقاومتی پرداخته است و از جوانب دیگر به بحث اقتصاد مقاومتی نپرداخته است.

حسین‌پور و همکاران (۱۳۹۵) در یک تحقیق رابطه مدیریت جهادی و استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی پرداخته است. این تحقیق به روش رگرسیونی انجام شده است و مولفه‌های مدیریت جهادی روی شاخص‌های اقتصاد مقاومتی رگرس شده است. نتایج نشان می‌دهد که مدیریت جهادی تأثیر معناداری بر اقتصاد مقاومتی دارد.

سلیمانی و حسین‌زاده یزدی (۱۳۹۵) مولفه‌های دیپلماسی اقتصادی را در اقتصاد مقاومتی بررسی نموده‌اند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که دیپلماسی اقتصادی بایستی با توجه به سه مؤلفه دسترسی به بازارهای جهانی، جذب سرمایه‌های خارجی و حفظ اقتصاد ملی در مقابل چالش‌های جهانی انجام گیرد تا در راستای اقتصاد مقاومتی باشد.

شعبانی و نخلی (۱۳۹۲) در یک تحقیق مولفه‌های اقتصاد مقاومتی را در بیانات رهبر انقلاب بررسی نموده‌اند. این تحقیق با استفاده از اسناد کتابخانه‌ای انجام شده است. در این تحقیق، برونگرایی، انعطاف‌پذیری، مدیریت جهادی، بومی، عدالت‌بنیان و مولد از مولفه‌های اقتصاد مقاومتی معرفی شده‌اند.

فرزندی اردکانی و همکاران (۱۳۹۴) در یک تحقیق به بررسی چالش‌ها و راهبرهای اقتصاد مقاومتی در ایران پرداخته‌اند. در این تحقیق از اسناد کتابخانه‌ای استفاده و صرفاً به طرح مباحث نظری پرداخته شده است. در نهایت برخی از چالش‌ها و موانع اقتصاد مقاومتی را عنوان نموده است.

اکثر مطالعاتی که در خصوص اقتصاد مقاومتی در ایران انجام شده است، به صورت مباحث نظری بوده و اندک مطالعاتی وجود دارد که به تجزیه و تحلیل آماری و اقتصادسنجی بپردازد. همچنین هیچ مطالعه‌ای وجود ندارد که موانع تحقق اقتصاد مقاومتی را به شکلی جامع و به روش علمی انجام داده باشد اگرچه مباحثی به صورت پراکنده و دسته‌گرفته در این خصوص مطرح شده است به طوری که خواننده پس از مطالعه آن‌ها هنوز موانع اقتصاد مقاومتی برایش ناشناخته خواهد بود. تحقیق حاضر، هم از بعد موضوع و هم از بعد روش متمایز از تحقیقات قبلی است. در این تحقیق موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به شکلی جامع و در ابعاد مختلف شناسایی می‌شود. از بعد روش نیز این تحقیق با استفاده از ابزار پرسشنامه و به روش مدل‌یابی معادلات ساختاری با استفاده از نرم‌افزار لیزرل انجام می‌گیرد. به این ترتیب این تحقیق هم از نظر موضوع و هم از نظر روش دارای نوآوری است.

۴- موانع اقتصاد مقاومتی

هر کشور به تناسب ساختارها و سیستم اقتصادی که دارد با موانع و مشکلات خاص خود در تحقق اقتصاد مقاومتی درگیر است. در این تحقیق، بر اساس مطالعات قبلی، تعاریف اقتصاد مقاومتی و سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، عواملی که احساس شده مانع تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشند، استخراج شده است. سعی شده تا موانع اقتصاد مقاومتی در کلیه حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، قانونی، قضایی و خارجی شناسایی گردد این موانع در جدول ۱ آمده‌اند.

جدول ۱ موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران استخراج شده از ادبیات موضوع

ردیف	عنوان	نماد	منبع
۱	وجود فرهنگ استفاده از کالای خارجی به عنوان کالای باکیفیت	X1	حدیدی و همکاران، ۱۳۹۵
۲	بروکراسی اداری پیچیده در مسیر تولید و اخذ اعتبارات بانکی	X2	محقق
۳	رواج اقتصاد غیررسمی و قاچاق	X3	ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴
۴	ضعف در ساختارهای گمرکی و عدم نظارت بر عملکرد این بخش	X4	رنجر اردکانی، ۱۳۹۶
۵	ضعف دیپلماسی اقتصادی و قدرت چانه‌زنی در روابط اقتصادی بین‌المللی	X5	آجیلی، ۱۳۹۲؛ ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴
۶	رواج سبک زندگی غربی در جامعه	X6	بلندیان و ناصری، ۱۳۹۴
۷	رواج فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی در جامعه	X7	مقتدایی و باوران بخشایش، ۱۳۹۵
۸	عدم ترویج حس ملی‌گرایی اقتصادی (تعصب کالاها و اقتصاد داخلی) در جامعه	X8	حدیدی و همکاران، ۱۳۹۵
۹	ضعف فرهنگ جهادی در جامعه	X9	حسین‌پور و همکاران، ۱۳۹۵
۱۰	ضعف ارزش‌های اخلاقی و اعتقادات مذهبی در جامعه	X10	فتحی و همکاران، ۱۳۹۵
۱۱	وجود اشرافی‌گری در نزد مسئولان کشور به جای ساده‌زیستی	X11	پژوهنده، ۱۳۹۴
۱۲	عدم پایبندی به قانون در مسئولان مملکتی و آحاد جامعه	X12	محقق
۱۳	عدم شایسته‌سالاری و تخصص‌گرایی در جامعه	X13	پژوهنده، ۱۳۹۴
۱۴	وجود نگاه به خارج جهت حل مسائل کشور به جای توجه به ظرفیت‌های داخلی	X14	خالقیان میمند و همکاران، ۱۳۹۶
۱۵	عدم شفافیت در قوانین و مقررات اقتصادی و نظام پولی و ارزی	X15	نادعلی، ۱۳۹۴
۱۶	ضعف نهادهای نظارتی و قضایی	X16	رنجر اردکانی، ۱۳۹۶
۱۷	نبود عزم جدی مسئولان در مبارزه با مفاسد اقتصادی	X17	محقق
۱۸	رانت‌جویی و ساختار دولت رانتی و مفاسد مالی	X18	شقایق شهری و کریم، ۱۳۹۵
۱۹	جوسازی سیاسی و غوغاسالاری در برخورد با متخلفان اقتصادی	X19	پژوهنده، ۱۳۹۴
۲۰	عدم انگیزه لازم جامعه برای مقاومت اقتصادی به دلیل شکاف طبقاتی، رانت و فساد	X20	نوفرستی، ۱۳۹۵
۲۱	فقدان نظام جامع اطلاعات اقتصادی افراد	X21	خالقیان میمند و همکاران، ۱۳۹۶
۲۲	دادن وعده‌های انتخاباتی به مردم بدون پشتوانه نظری اقتصادی	X22	محقق

۲۳	وجود زدبندهای انتخاباتی و وام‌دار شدن مسئولان کشوری به برخی افراد و گروه‌ها	X23	محقق
۲۴	در پیش گرفتن سیاست‌های اقتصادی کوتاه‌مدت دولت‌ها جهت کسب آراء مردم	X24	محقق
۲۵	ناهماهنگی و بی‌ثباتی سیاسی	X25	ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴
۲۶	بزرگ بودن دولت و وجود نهادهای موازی در کشور	X26	رنجر اردکانی، ۱۳۹۶
۲۷	ضعف مدیریت کارآمد در حوزه اقتصاد	X27	محقق
۲۸	بهره‌وری پایین عوامل تولید	X28	محقق
۲۹	عدم اعتماد و باور به توانمندی بخش خصوصی	X29	محقق
۳۰	کافی نبودن علم اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها	X30	محقق
۳۱	ضعف نظام آموزشی در تربیت جوانان خلاق، جهادگر و سخت‌کوش	X31	بلندیان و ناصری، ۱۳۹۴
۳۲	توسعه کمی آموزش به جای کیفیت‌بخشی به آموزش عالی	X32	دیدگاه محقق
۳۳	عدم تدوین سیاست‌های پولی و بانکی متناسب با سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	X33	نادعلی، ۱۳۹۴
۳۴	عدم پایبندی عملی جامعه به بانکداری اسلامی	X34	ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴
۳۵	عدم طراحی مدل بانکداری مبتنی بر اقتصاد مقاومتی	X35	ابراهیمی و سیف، ۱۳۹۴
۳۶	عدم تعریف دقیق شاخص‌های اندازه‌گیری اقتصاد مقاومتی	X36	محقق
۳۷	عدم تبیین دقیق مفهوم اقتصاد مقاومتی در جامعه	X37	محقق
۳۸	عدم تطابق تئوری اقتصاد مقاومتی با رفتار جامعه	X38	محقق
۳۹	عدم تطبیق اقتصاد مقاومتی با ساختار سیاسی کشور	X39	محقق
۴۰	تدوین ایده‌آل گونه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	X40	محقق
۴۱	عدم قابلیت اجرا بودن نظریه اقتصاد مقاومتی	X41	محقق
۴۲	اجرای نادرست برنامه‌های اقتصاد مقاومتی	X42	محقق
۴۳	عدم اعتماد عمومی به برنامه‌های اقتصاد مقاومتی	X43	محقق
۴۴	فشارهای سیاسی و اقتصادی دشمنان	X44	حسین‌پور و همکاران، ۱۳۹۵

۵- مواد و روش

تحقیق حاضر از لحاظ هدف، از نوع تحقیقات کاربردی محسوب می‌گردد. با توجه به نحوه گردآوری داده‌ها، این تحقیق در زمره پژوهش‌های توصیفی (غیرآزمایشی) طبقه‌بندی می‌شود. روش انجام این تحقیق، از نوع پژوهش‌های همبستگی از نوع تحلیل کوواریانس است. در این تحقیق از روش تحلیل عاملی اکتشافی و تکنیک مدل‌یابی معادلات ساختاری استفاده می‌شود در مدل‌یابی معادلات ساختاری از تحلیل عاملی تأییدی نیز استفاده می‌شود. جامعه آماری تحقیق شامل اساتید دانشگاه در رشته اقتصاد در کل کشور می‌باشد. برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه استفاده شد. پرسشنامه شامل دو بخش سؤالات جمعیت‌شناختی و سؤالات اصلی تحقیق است. از آنجاکه داده‌های این تحقیق از نوع کیفی می‌باشند، گزینه‌های پرسشنامه بر اساس طیف لیکرت پنج گزینه‌ای شامل خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم در نظر گرفته شده و اعداد ۵ تا ۱ به ترتیب از خیلی زیاد تا خیلی کم به آن‌ها اختصاص داده شد. در تحقیق حاضر از روش نمونه‌گیری در دسترس استفاده شد. به گونه‌ای که پرسشنامه الکترونیکی برای کلیه اساتید اقتصاد در کشور که ایمیل آن‌ها در دسترس بود ارسال گردید. تعداد برگشتی‌های پرسشنامه با رعایت کف نمونه یعنی ۲۰۰ نفر مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

۶- تجزیه و تحلیل داده‌ها

در ابتدای تجزیه و تحلیل، روایی و پایایی پرسشنامه بررسی شد. برای روایی محتوایی از نظر کارشناسان، اساتید و خبرگان اقتصادی استفاده شده به گونه‌ای که روایی محتوایی پرسشنامه تأیید شد. جهت بررسی پایایی ابزار پرسشنامه از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد. با توجه به جدول ۲ مقدار آلفای کرونباخ ۰/۹۲۱ است که بیشتر از ۰/۷ بوده و پایایی پرسشنامه را تأیید می‌کند.

جدول ۲ آزمون پایایی ابزار پرسشنامه

Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.918	.921	44

در جدول ۳ آمار توصیفی از جمعیت نمونه ارائه شده است. همان طور که مشاهده می شود ۶۲/۳ درصد از پاسخ دهندگان دارای مدرک دکترای اقتصاد و ۳۷/۷ درصد نیز مدرک کارشناسی ارشد دارند. همچنین ۴۵/۲ درصد با مرتبه علمی استادیار ۲۵/۳ درصد دانشیار و ۲۹/۵ درصد نیز مربی هستند. از بین پاسخگویان ۴۱ درصد دارای تألیف کتاب یا مقاله در حوزه اقتصاد مقاومتی می باشند که از این نظر نیز آمار نسبتاً خوبی است. همچنین، ۴۰/۲ درصد اظهار داشته اند که اطلاعاتشان از اقتصاد مقاومتی زیاد است و ۵۴/۹ درصد نیز اطلاعات در حد متوسطی دارند که در مجموع ۹۴/۱ درصد از جمعیت نمونه اطلاعات قابل قبول را در خصوص اقتصاد مقاومتی دارا هستند.

جدول ۳ آمار توصیفی از جمعیت نمونه

شناسخت	تألیف		مرتبه علمی		تحصیلات				
	زیاد	ندارد	دانشیار	استادیار	مربی	کارشناس ارشد	دکتر		
کم	متوسط	زیاد	ندارد	دارد	دانشیار	استادیار	مربی	کارشناس ارشد	دکتر
۴/۹	۵۴/۹	۴۰/۲	۵۹	۴۱	۲۵/۳	۴۵/۲	۲۹/۵	۳۷/۷	۶۲/۳

۶-۱- تحلیل عاملی اکتشافی

در این تحقیق ۴۴ گویه (سؤال) به صورت پرسشنامه در اختیار اساتید دانشگاه در رشته اقتصاد قرار گرفت و نظرات آنان دریافت گردید. داده ها با استفاده از نرم افزار SPSS به روش تحلیل عاملی اکتشافی تجزیه و تحلیل گردید. در جدول ۴ آماره KMO برابر ۰/۷۸۵ است و چون بزرگتر از ۰/۷ می باشد مناسب بودن داده ها را برای تحلیل عاملی تأیید می کند.

جدول ۴ نتایج آزمون مناسب بودن داده ها برای تحلیل عاملی

KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.785
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	2911.377
	df	946
	Sig.	.000

نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی روی داده ها در جدول ۵ آمده است. همان طور که مشاهده می شود ۴۴ متغیر (گویه) اولیه در ۱۲ عامل (سازه) خلاصه شده اند. این ۱۲ سازه در مجموع ۷۰/۲۲ درصد از کل واریانس داده ها را بیان می کنند.

جدول ۵ - نتیجه تحلیل عاملی اکتشافی

Component	Initial Eigenvalues			Extraction Sums of Squared Loadings			Rotation Sums of Squared Loadings		
	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %	Total	% of Variance	Cumulative %
1	10.346	23.513	23.513	10.346	23.513	23.513	3.687	8.379	8.379
2	4.688	10.654	34.166	4.688	10.654	34.166	3.403	7.735	16.114
3	2.761	6.276	40.442	2.761	6.276	40.442	3.321	7.548	23.662
4	2.181	4.956	45.398	2.181	4.956	45.398	2.952	6.708	30.370
5	1.851	4.207	49.605	1.851	4.207	49.605	2.913	6.619	36.990
6	1.642	3.731	53.336	1.642	3.731	53.336	2.833	6.438	43.427
7	1.527	3.471	56.807	1.527	3.471	56.807	2.617	5.948	49.375
8	1.354	3.078	59.885	1.354	3.078	59.885	2.142	4.869	54.244
9	1.313	2.985	62.869	1.313	2.985	62.869	2.002	4.551	58.795
10	1.134	2.576	65.446	1.134	2.576	65.446	1.755	3.989	62.784
11	1.079	2.451	67.897	1.079	2.451	67.897	1.657	3.767	66.551
12	1.023	2.326	70.223	1.023	2.326	70.223	1.616	3.672	70.223

در جدول ۶ سازه‌های استخراج شده از تحلیل عاملی اکتشافی به همراه متغیرهای مربوط به خود که همان گویه‌ها می‌باشند نشان داده شده‌اند. در این بخش با توجه به متغیرهای هر سازه و با مراجعه به جدول ۱ که این متغیرها در آن‌ها توصیف شده‌اند، برای هر سازه نامی در نظر گرفته شده است. سازه F1 دارای ۵ متغیر است که بیشتر پیرامون مسائل فرهنگی از قبیل سبک زندگی، اسراف، فرهنگ استفاده از کالای خارجی و غیره می‌باشند از این رو این سازه موانع فرهنگی پیش روی اقتصاد مقاومتی نام گذاری شد. این موانع فرهنگی ۸/۳۷ درصد از کل واریانس موانع اقتصاد مقاومتی را به خود اختصاص داده است. سازه F2 دارای ۵ متغیر بوده که بیشتر مربوط به تبیین و معرفی اقتصاد مقاومتی می‌باشند و حاکی از عدم تبیین مناسب اقتصاد مقاومتی در جامعه است از این رو این سازه را موانع تبیینی نام گذاری نمودیم. موانع تبیینی ۷/۷۳ درصد از کل واریانس موانع را دارا می‌باشد. سازه F3 نیز دارای ۵ متغیر است که بیشتر به قانون‌گریزی، عدم شفافیت قوانین و ضعف نهادهای نظارتی اشاره دارند. بنابراین این سازه، موانع قانونی اقتصاد مقاومتی نام گذاری شد. موانع قانونی ۷/۵۴ درصد از کل موانع را شامل می‌شود. عامل F4 با ۴ متغیر به ماهیت اقتصاد مقاومتی اشاره دارد که ممکن است با رفتارهای جامعه سازگاری نداشته باشد یا به گونه‌ای طراحی شده که با ساختار جامعه سازگار نیست. این سازه موانع ماهیتی نام گذاری شده است که ۶/۷ درصد از کل موانع را به خود اختصاص داده است. سازه F5 با چهار متغیر موضوع فساد را بیان می‌کند و ۶/۶۱ درصد عدم تحقق اقتصاد مقاومتی به این سازه مربوط می‌شود. عامل F6 دارای ۴ متغیر است که به بحث دموکراسی و اشکالات وارد بر آن در ایران اشاره دارد که تحت عنوان موانع دموکراتیک نام گذاری شده است این عامل ۶/۴۳ درصد از کل واریانس موانع اقتصاد مقاومتی را دارا می‌باشد. سازه F7 با ۴ متغیر اقتصادی که مربوط به بهره‌وری عوامل تولید، ضعف مدیریت اقتصادی و بخش خصوصی می‌باشند، موانع اقتصادی نام گذاری شده است. این سازه ۵/۹۴ درصد از کل واریانس را به خود اختصاص داده است.

جدول ۶ نام‌گذاری سازه‌های استخراج شده از تحلیل عاملی

F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12
X1	X34	X11	X39	X17	X22	X27	X10	X21	X2	X42	X3
X6	X35	X12	X40	X18	X23	X28	X14	X26	X5	X44	X4
X7	X36	X13	X41	X19	X24	X29	X30	X32	X25		
X8	X37	X15	X43	X20	X31	X33					
X9	X38	X16									
موانع فرهنگی	موانع تبیینی	موانع قانونی	موانع ماهیتی	فساد مالی	موانع دموکراتیک	موانع اقتصادی	موانع اعتقادی	ساختار دولت	موانع بروکراتیک	موانع اجرایی	ساختار گمرکی

عامل F8 دارای سه متغیر است این متغیرها بیشتر به ضعف ارزش‌های اخلاقی و اعتقادی و همچنین کمبود مباحث اقتصاد اسلامی اشاره دارند از این رو این سازه، موانع اعتقادی نام گذاری شده است این سازه ۴/۸۷ درصد از واریانس کل موانع را تبیین می‌کند. سازه F9 سه متغیر دارد که شاید به ظاهر زیاد به همدیگر مرتبط نباشند از یک طرف به کمی بودن آموزش اشاره دارد و

از طرف دیگر به بزرگ بودن دولت و همچنین فقدان نظام جامع اطلاعات توجه می‌کند. در مجموع این سازه را می‌توان به ساختار دولت منتسب نمود. این عامل ۴/۵۵ درصد از کل واریانس موانع را پوشش می‌دهد. عامل F10 دارای سه متغیر است که به ناهماهنگی و بی‌ثباتی و همچنین بروکراسی پیچیده اداری مربوط شده و موانع بروکراتیک نام‌گذاری شده‌است. این عامل ۳/۹۹ درصد از کل موانع را تبیین می‌کند. سازه F11 دو متغیر دارد که یکی به اجرای نادرست اقتصاد مقاومتی و دیگری به فشارهای سیاسی و اقتصادی دشمنان اشاره دارند. البته فشارهای دشمنان داخلی و خارجی ممکن است اجرای اقتصاد مقاومتی را دچار مشکل کند از این رو، این سازه را موانع اجرایی اقتصاد مقاومتی نامیده که ۳/۷۶ کل واریانس موانع را توضیح می‌دهد. سازه F12 با دو متغیر قاچاق کالا و ضعف در گمرک اشاره می‌کند از این رو سازه ساختار گمرکی نام‌گرفته است و ۳/۶۷ درصد از کل موانع تحقق اقتصاد مقاومتی را به خود اختصاص داده است.

۲-۶- تحلیل عاملی تاییدی

در این بخش در یک مدل کلی تحلیل عاملی تاییدی، ۱۲ عامل استخراج شده به‌عنوان متغیرهای پنهان لحاظ شده و گویه‌های مربوط به هر عامل به عنوان متغیرهای آشکار در نظر گرفته شد. در نتیجه تحلیل عاملی تاییدی، بار عاملی هر یک از متغیرهای آشکار (گویه‌ها) در متغیرهای پنهان (سازه‌ها) مشخص گردید. گویه‌هایی که بار عاملی کمتر از ۰/۳ دارند معنی‌دار نبوده و بایستی حذف گردند. همچنین در این بخش، میزان همبستگی سازه‌ها باهم نیز مشخص گردید. در ادامه به تجزیه و تحلیل هر کدام از سازه‌ها به تفکیک گویه‌های هر یک می‌پردازیم.

۲-۶-۱- موانع فرهنگی (F1)

موانع فرهنگی با ۸/۳۷ درصد از کل واریانس، بیشترین سهم را در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۷ آمده است. مشاهده می‌شود که بار عاملی کلیه متغیرها بیشتر از ۰/۳ بوده و معنی‌دار هستند. در بین این متغیرها، رواج سبک زندگی غربی با بار عاملی ۰/۸۲ بیشترین مانع برای اقتصاد مقاومتی است. پس از آن، فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی با بار عاملی ۰/۷۶ و عدم ترویج حس ملی‌گرایی اقتصادی (تعصب کالاها و اقتصاد داخلی) در جامعه ۰/۶۹ رتبه‌های بعدی را به عنوان موانع فرهنگی تحقق اقتصاد مقاومتی دارا می‌باشند.

جدول ۷ بار عاملی موانع فرهنگی تحقق اقتصاد مقاومتی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X1	وجود فرهنگ استفاده از کالای خارجی به عنوان کالای باکیفیت	۰/۶۷
X6	رواج سبک زندگی غربی در جامعه	۰/۸۲
X7	رواج فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی در جامعه	۰/۷۶
X8	عدم ترویج حس ملی‌گرایی اقتصادی (تعصب کالاها و اقتصاد داخلی) در جامعه	۰/۶۹
X9	ضعف فرهنگ جهادی در جامعه	۰/۶۶

جدول ۸ ضرایب همبستگی موانع فرهنگی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع فرهنگی بیشترین همبستگی را با سازه F8 یعنی موانع اعتقادی با ضریب همبستگی ۰/۶۰ دارد. این همبستگی کاملاً منطقی می‌باشد زیرا به لحاظ نظری نیز موانع فرهنگی با موانع اعتقادی در ارتباط خواهند بود.

جدول ۸ ضرایب همبستگی موانع فرهنگی با سایر سازه‌ها

سازه	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۴۴	۰/۱۴	۰/۱۵	۰/۲۵	۰/۰۹	۰/۳۴	۰/۶۰	۰/۱۱	۰/۱۸	۰/۳۹	۰/۳۳

۶-۲-۲- موانع تبیینی (F2)

موانع تبیینی با واریانس ۷/۷۳ درصد از کل واریانس، رتبه دوم را در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۹ آمده است. متغیر عدم تعریف دقیق شاخص‌های اقتصاد مقاومتی با بار عاملی ۰/۸۹ و عدم تبیین دقیق مفهوم اقتصاد مقاومتی با بار عاملی ۰/۸۸ به ترتیب رتبه‌های اول و دوم را در بین موانع تبیینی به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۹ بار عاملی موانع تبیینی تحقق اقتصاد مقاومتی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X34	عدم پایبندی عملی جامعه به بانکداری اسلامی	۰/۳۵
X35	عدم طراحی مدل بانکداری مبتنی بر اقتصاد مقاومتی	۰/۵۹
X36	عدم تعریف دقیق شاخص‌های اندازه‌گیری اقتصاد مقاومتی	۰/۸۹
X37	عدم تبیین دقیق مفهوم اقتصاد مقاومتی در جامعه	۰/۸۸
X38	عدم تطابق تئوری اقتصاد مقاومتی با رفتار جامعه	۰/۶۰

جدول ۱۰ ضرایب همبستگی سازه موانع تبیینی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع تبیینی بیشترین همبستگی را با سازه F8 یعنی موانع اعتقادی با ضریب همبستگی ۰/۵۶ دارد و نشان‌دهنده آنست که تبیین اقتصاد مقاومتی با اعتقادات جامعه ارتباط زیادی دارد.

جدول ۱۰ ضرایب همبستگی سازه موانع تبیینی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۴۴	۰/۱۸	۰/۴۸	۰/۳۴	۰/۲۲	۰/۴۵	۰/۵۶	۰/۳۶	۰/۲۱	۰/۵۱	۰/۱۴

۶-۲-۳- موانع قانونی (F3)

موانع قانونی با واریانس ۷/۵۴ درصد از کل واریانس، رتبه سوم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به خود اختصاص داده است. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۱۱ آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود بار عاملی متغیر عدم پایبندی به قانون ۰/۷۷ است و رتبه اول را در بین موانع قانونی دارد. متغیر عدم شفافیت در قوانین و مقررات با بار عاملی ۰/۶۷ رتبه دوم را دارا می‌باشد.

جدول ۱۱ بار عاملی سازه موانع قانونی تحقق اقتصاد مقاومتی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X11	وجود اشرافی‌گری در نزد مسئولان کشور به جای ساده‌زیستی	۰/۶۳
X12	عدم پایبندی به قانون در مسئولان مملکتی و آحاد جامعه	۰/۷۷
X13	عدم شایسته‌سالاری و تخصص‌گرایی در جامعه	۰/۶۶
X15	عدم شفافیت در قوانین و مقررات اقتصادی و نظام پولی و ارزی	۰/۶۷
X16	ضعف نهادهای نظارتی و قضایی	۰/۶۶

جدول ۱۲ ضرایب همبستگی سازه موانع قانونی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع قانونی بیشترین همبستگی را با سازه F10 یعنی موانع بروکراتیک با ضریب همبستگی ۰/۷۷ دارد. همچنین بین موانع قانونی و سازه F5 یعنی فساد مالی همبستگی زیادی با ضریب همبستگی ۰/۷۵ وجود دارد. به عبارت دیگر موانع قانونی، بروکراسی پیچیده و فساد مالی ارتباط تنگاتنگی با هم دارند.

جدول ۱۲ ضرایب همبستگی سازه موانع قانونی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۱۴	۰/۱۸	۰/۵۲	۰/۷۵	۰/۶۰	۰/۴۹	۰/۱۶	۰/۳۷	۰/۷۷	۰/۵۱	۰/۵۴

۴-۲-۶- موانع ماهیتی (F4)

موانع ماهیتی با واریانس ۶/۷ درصد از کل واریانس، رتبه چهارم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به خود اختصاص داده است. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۱۳ آمده است. مشاهده می‌شود که بار عاملی متغیر تدوین ایده‌آل گونه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ۰/۸۵ بوده و در بین موانع ماهیتی بیشترین نقش را دارد. عدم قابلیت اجرا بودن اقتصاد مقاومتی با بار عاملی ۰/۶۷ در رتبه دوم موانع ماهیتی قرار دارد.

جدول ۱۳ بار عاملی سازه موانع ماهیتی تحقق اقتصاد مقاومتی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X39	عدم تطبیق اقتصاد مقاومتی با ساختار سیاسی کشور	۰/۵۰
X40	تدوین ایده‌آل گونه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	۰/۸۵
X41	عدم قابلیت اجرا بودن نظریه اقتصاد مقاومتی	۰/۶۷
X43	عدم اعتماد عمومی به برنامه‌های اقتصاد مقاومتی	۰/۶۶

جدول ۱۴ ضرایب همبستگی سازه موانع ماهیتی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. موانع ماهیتی بیشترین همبستگی را با سازه F10 یعنی موانع بروکراتیک با ضریب همبستگی ۰/۵۷ دارد.

جدول ۱۴ ضرایب همبستگی سازه موانع ماهیتی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۱۵	۰/۴۸	۰/۵۲	۰/۵۱	۰/۳۷	۰/۴۳	۰/۲۴	۰/۴۷	۰/۵۷	۰/۲۴	۰/۳۹

۵-۲-۶- فساد مالی (F5)

فساد مالی با واریانس ۶/۷ درصد از کل واریانس، رتبه پنجم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به خود اختصاص داده است. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۱۵ آمده است. در این جدول، متغیر رانت‌جویی و ساختار دولت رانتی با بار عاملی ۰/۷۵ بیشترین نقش را در سازه فساد مالی دارد. متغیرهای نبود عزم جدی مسئولان و جوسازی و غوغاسالاری در برخورد با مفاسد اقتصادی به‌طور مشترک با بار عاملی ۰/۷۱ در رتبه دوم سازه فساد به عنوان یکی از موانع تحقق اقتصاد مقاومتی قرار دارند.

جدول ۱۵ بار عاملی متغیرهای سازه فساد مالی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X17	نبود عزم جدی مسئولان در مبارزه با مفاسد اقتصادی	۰/۷۱
X18	رانت‌جویی و ساختار دولت رانتی و مفاسد مالی	۰/۷۵
X19	جوسازی سیاسی و غوغاسالاری در برخورد با متخلفان اقتصادی	۰/۷۱
X20	عدم انگیزه لازم جامعه برای مقاومت اقتصادی به دلیل شکاف طبقاتی، رانت و فساد	۰/۶۱

جدول ۱۶ ضرایب همبستگی سازه فساد مالی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. فساد مالی بیشترین همبستگی را با سازه F3 یعنی موانع قانونی با ضریب همبستگی ۰/۷۵ دارد. به عبارت دیگر، قوانین و مقررات به گونه‌ای است که فساد آفرین می‌باشد.

جدول ۱۶ ضرایب همبستگی سازه فساد مالی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F6	F7	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۲۵	۰/۳۴	۰/۷۵	۰/۵۵	۰/۶۹	۰/۵۹	۰/۲۲	۰/۵۷	۰/۶۸	۰/۲۰	۰/۶۶

۶-۲-۶- موانع دموکراتیک (F6)

موانع دموکراتیک با واریانس ۶/۴۳ درصد از کل واریانس، رتبه ششم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به خود اختصاص داده است. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۱۷ آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود متغیر X31 با بار عاملی ۰/۲۱ کمتر از ۰/۳ بوده و تأثیر معنی‌داری ندارد. بنابراین حذف می‌گردد. در بین متغیرهای باقیمانده، وجود زدوبندهای انتخاباتی و وام‌دار شدن مسئولان کشوری به برخی افراد و گروه‌ها با بار عاملی ۰/۹۷ بیشترین نقش را در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی ایفا نموده است. همچنین متغیرهای دادن وعده‌های انتخاباتی و در پیش گرفتن سیاست‌های کوتاه‌مدت به ترتیب با بارهای عاملی ۰/۸۰ و ۰/۷۰ به ترتیب در رتبه‌های دوم و سوم در بین موانع دموکراتیک اقتصاد مقاومتی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۱۷ بار عاملی متغیرهای سازه موانع دموکراتیک

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X22	دادن وعده‌های انتخاباتی به مردم بدون پشتوانه نظری اقتصادی	۰/۸۰
X23	وجود زدوبندهای انتخاباتی و وام‌دار شدن مسئولان کشوری به برخی افراد و گروه‌ها	۰/۹۷
X24	در پیش گرفتن سیاست‌های اقتصادی کوتاه‌مدت دولت‌ها جهت کسب آراء مردم	۰/۷۰
X31	ضعف نظام آموزشی در تربیت جوانان خلاق، جهادگر و سخت‌کوش	۰/۲۱

جدول ۱۸ ضرایب همبستگی سازه موانع دموکراتیک را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع دموکراتیک بیشترین همبستگی را با سازه F5 یعنی فساد مالی با ضریب همبستگی ۰/۶۹ دارد. به عبارت دیگر، زدوبندهای انتخاباتی و وام‌دار شدن مسئولان کشوری به جریان‌ها و گروه‌های مختلف با فساد مالی رابطه تنگاتنگی دارد.

جدول ۱۸ ضرایب همبستگی سازه موانع دموکراتیک با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F7	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۰۹	۰/۲۲	۰/۶۰	۰/۳۷	۰/۶۹	۰/۵۵	۰/۳۰	۰/۴۶	۰/۵۸	۰/۲۹	۰/۴۶

۶-۲-۷- موانع اقتصادی (F7)

سازه موانع اقتصادی با واریانس ۵/۹۴ درصد از کل واریانس، رتبه هفتم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به خود اختصاص داده است. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۱۹ آمده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود در بین متغیرهای سازه موانع اقتصادی، ضعف مدیریت کارآمد در حوزه اقتصاد با بار عاملی ۰/۶۸ بیشترین نقش را در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی داشته است.

جدول ۱۹ بار عاملی متغیرهای سازه موانع اقتصادی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X27	ضعف مدیریت کارآمد در حوزه اقتصاد	۰/۶۸
X28	بهره‌وری پایین عوامل تولید	۰/۵۷
X29	عدم اعتماد و باور به توانمندی بخش خصوصی	۰/۵۶

جدول ۲۰ ضرایب همبستگی سازه موانع اقتصادی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع اقتصادی بیشترین همبستگی را با سازه F9 یعنی ساختار دولتی با ضریب همبستگی ۰/۶۱ دارد. به عبارت دیگر موانع اقتصادی مندرج در جدول ۱۹ ارتباط زیادی با بزرگ بودن دولت در اقتصاد ایران دارند.

جدول ۲۰ ضرایب همبستگی سازه موانع اقتصادی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F8	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۳۴	۰/۴۵	۰/۴۹	۰/۴۳	۰/۵۹	۰/۵۵	۰/۳۵	۰/۶۱	۰/۵۸	۰/۶۰	۰/۳۹

۸-۲-۶- موانع اعتقادی (F8)

سازه موانع اعتقادی با واریانس ۴/۷۸ درصد از کل واریانس، رتبه هشتم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی به خود اختصاص داده است. بار عاملی متغیرهای این سازه در جدول ۲۱ آمده است. مشاهده می‌شود که کافی نبودن علم اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها با بار عاملی ۰/۸۲ در بین موانع اعتقادی نقش بسیار موثری را در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی ایفا نموده است.

جدول ۲۱ بار عاملی متغیرهای سازه موانع اعتقادی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X10	ضعف ارزش‌های اخلاقی و اعتقادات مذهبی در جامعه	۰/۴۳
X14	وجود نگاه به خارج جهت حل مسائل کشور به جای توجه به ظرفیت‌های داخلی	۰/۵۴
X30	کافی نبودن علم اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها	۰/۸۲

جدول ۲۲ ضرایب همبستگی سازه موانع اعتقادی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع اقتصادی بیشترین همبستگی را با سازه F1 یعنی موانع فرهنگی با ضریب همبستگی ۰/۶۰ دارد. به عبارت دیگر موانع فرهنگی ارتباط زیادی با موانع اعتقادی دارند و هر دو سازه به نحو موثری در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی ایفای نقش دارند.

جدول ۲۲ ضرایب همبستگی سازه موانع اعتقادی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F9	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۶۰	۰/۵۶	۰/۱۶	۰/۴۷	۰/۲۲	۰/۳۰	۰/۳۷	۰/۰۸	۰/۰۲	۰/۶۱	۰/۱۸

۹-۲-۶- ساختار دولت (F9)

ساختار دولت با واریانس ۴/۵۵ درصد از کل واریانس، رتبه نهم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. جدول ۲۳ بار عاملی متغیرهای این سازه را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که بزرگ بودن دولت و وجود نهادهای موازی در کشور با بار عاملی ۰/۸۰ در بین سازه ساختار دولت بیشترین نقش را در عدم تحقق پذیری اقتصاد مقاومتی دارد.

جدول ۲۳ بار عاملی متغیرهای سازه ساختار دولت

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X21	فقدان نظام جامع اطلاعات اقتصادی افراد	۰/۵۲
X26	بزرگ بودن دولت و وجود نهادهای موازی در کشور	۰/۸۰
X32	توسعه کمی آموزش به جای کیفیت‌بخشی به آموزش عالی	۰/۵۶

جدول ۲۴ ضرایب همبستگی سازه ساختار دولت را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که ساختار دولت بیشترین همبستگی را با سازه F7 یعنی موانع اقتصادی با ضریب همبستگی ۰/۶۱ دارد. یعنی ساختار دولت با موانع اقتصادی تحقق اقتصاد مقاومتی رابطه نزدیکی دارد.

جدول ۲۴ ضرایب همبستگی سازه ساختار دولت با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F10	F11	F12
همبستگی	۰/۱۱	۰/۳۶	۰/۳۷	۰/۴۷	۰/۵۷	۰/۴۶	۰/۶۱	۰/۰۸	۰/۵۱	۰/۳۴	۰/۴۱

۱۰-۲-۶- موانع بروکراتیک (F10)

موانع بروکراتیک با واریانس ۳/۹۹ درصد از کل واریانس، رتبه دهم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. جدول ۲۵ بار عاملی متغیرهای این سازه را نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که ناهماهنگی و بی‌ثباتی سیاسی با بار عاملی ۰/۷۲ در بین موانع دموکراتیک نقش بیشتری در عدم تحقق‌پذیری اقتصاد مقاومتی دارد.

جدول ۲۵ بار عاملی متغیرهای سازه موانع بروکراتیک

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X2	بروکراسی اداری پیچیده در مسیر تولید و اخذ اعتبارات بانکی	۰/۴۳
X5	ضعف دیپلماسی اقتصادی و قدرت چانه‌زنی در روابط اقتصادی بین‌المللی	۰/۶۲
X25	ناهماهنگی و بی‌ثباتی سیاسی	۰/۷۲

جدول ۲۶ ضرایب همبستگی سازه موانع دموکراتیک را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع بروکراتیک بیشترین همبستگی را با سازه F3 یعنی موانع قانونی با ضریب همبستگی ۰/۷۷ دارد. به عبارت دیگر بین موانع قانونی و بروکراسی پیچیده و ناهماهنگی و بی‌ثباتی رابطه نزدیکی وجود دارد.

جدول ۲۶ ضرایب همبستگی سازه موانع بروکراتیک با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F11	F12
همبستگی	۰/۱۸	۰/۲۱	۰/۷۷	۰/۵۷	۰/۶۸	۰/۵۸	۰/۵۸	۰/۰۲	۰/۵۱	۰/۳۴	۰/۵۸

۱۱-۲-۶- موانع اجرایی (F11)

سازه موانع اجرایی با واریانس ۳/۷۶ درصد از کل واریانس، رتبه یازدهم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. جدول ۲۷ بار عاملی متغیرهای این سازه را نشان می‌دهد. این سازه که از دو متغیر تشکیل شده است مشاهده می‌شود که اجرای نادرست سیاست‌های اقتصاد مقاومتی با بار عاملی ۰/۶۴ بیشتر از متغیر فشارهای سیاسی و اقتصادی دشمنان با بار عاملی ۰/۴۵ در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی نقش دارد.

جدول ۲۷ بار عاملی متغیرهای سازه موانع اجرایی

نماد	گویه (متغیر آشکار)	بار عاملی
X42	اجرای نادرست برنامه‌های اقتصاد مقاومتی	۰/۶۴
X44	فشارهای سیاسی و اقتصادی دشمنان	۰/۴۵

جدول ۲۸ ضرایب همبستگی سازه موانع اجرایی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که موانع اجرایی بیشترین همبستگی را با سازه F7 یعنی موانع اقتصادی با ضریب همبستگی ۰/۶۰ دارد.

جدول ۲۸ ضرایب همبستگی سازه موانع اجرایی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F12
همبستگی	۰/۳۹	۰/۵۱	۰/۱۰	۰/۲۴	۰/۲۰	۰/۲۹	۰/۶۰	۰/۶۱	۰/۳۴	۰/۳۴	۰/۳۸

۱۲-۲-۶- ساختار گمرکی (F12)

سازه ساختار گمرکی با واریانس ۳/۶۷ درصد از کل واریانس، رتبه دوازدهم را در بین موانع تحقق اقتصاد مقاومتی دارد. جدول ۲۹ بار عاملی متغیرهای این سازه را نشان می‌دهد. این سازه از دو متغیر تشکیل شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود ضعف در ساختارهای گمرکی و عدم نظارت بر این بخش با بار عاملی ۰/۸۷ تأثیر بیشتری نسبت به متغیر دیگر بر عدم تحقق اقتصاد مقاومتی داشته است.

جدول ۲۹ بار عاملی متغیرهای سازه ساختار گمرکی

بار عاملی	نماد	گویه (متغیر آشکار)
۰/۵۷	X3	رواج اقتصاد غیررسمی و قاچاق
۰/۸۷	X4	ضعف در ساختارهای گمرکی و عدم نظارت بر عملکرد این بخش

جدول ۳۰ ضرایب همبستگی سازه ساختار گمرکی را با سایر سازه‌ها نشان می‌دهد. مشاهده می‌شود که ساختار گمرکی بیشترین همبستگی را با سازه F5 یعنی فساد مالی با ضریب همبستگی ۰/۶۶ دارد. می‌توان نتیجه گرفت که بین ساختار گمرکی و فساد مالی ارتباط نزدیکی وجود دارد.

جدول ۳۰ ضرایب همبستگی سازه ساختار گمرکی با سایر سازه‌ها

سازه	F1	F2	F3	F4	F5	F6	F7	F8	F9	F10	F11
همبستگی	۰/۳۳	۰/۱۴	۰/۵۴	۰/۴۳	۰/۶۶	۰/۴۶	۰/۳۹	۰/۱۸	۰/۴۱	۰/۵۸	۰/۳۸

۷- نتیجه‌گیری و پیشنهادات

در این تحقیق موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در ایران بررسی شد. در ابتدا با استفاده از مبانی نظری و مطالعات پیشین تعداد ۴۴ مانع شناسایی گردید. سپس پرسشنامه‌ای تدوین شد و به صورت الکترونیکی برای اساتید اقتصاد ارسال گردید. پس از دریافت نظرات مختلف، تجزیه و تحلیل‌ها با استفاده از تحلیل عاملی انجام گردید. نتایج نشان داد که ۴۴ گویه اولیه در ۱۲ عامل یا سازه به عنوان موانع تحقق اقتصاد مقاومتی بروز می‌کنند. این ۱۲ سازه به ترتیب اولویت شامل موانع فرهنگی، موانع تبیینی، موانع قانونی، موانع ماهیتی، فساد مالی، موانع دموکراتیک، موانع اقتصادی، موانع اعتقادی، ساختار دولت، موانع بروکراتیک، موانع اجرایی و ساختار گمرک می‌باشند. جهت خلاصه کردن نتایج، متغیرهایی از هر سازه که بار عاملی آن‌ها بیش از ۰/۷۵ است یعنی نقش زیادی در عدم تحقق‌پذیری اقتصاد مقاومتی دارند جهت ارائه پیشنهادات کاربردی در جدول ۳۱ آمده‌اند.

در جدول ۳۱، مشاهده می‌شود که ۱۲ متغیر مهم در سازه‌های مختلف تأثیرگذار بر عدم تحقق اقتصاد مقاومتی به ترتیب اولویت شناسایی شده است. وجود زدوبندهای انتخاباتی در زیرشاخه سازه موانع دموکراتیک در اولویت اول و دادن وعده‌های انتخاباتی در همین سازه در اولویت هشتم، حاکی از آن است که بازنگری در قانون انتخابات با هدف به حداقل رسیدن امکان زدوبند و دادن وعده‌های بدون پشتوانه نظری ضروری است. از این رو به قانون‌گذاران در مجلس شورای اسلامی و اعضای شورای نگهبان و مجمع تشخیص مصلحت پیشنهاد می‌گردد در این خصوص تدابیر لازم انجام گیرد.

در جدول ۳۱، در اولویت‌های دوم و سوم، دو متغیر عدم تعریف دقیق شاخص‌های اندازه‌گیری اقتصاد مقاومتی و عدم تبیین

دقیق مفهوم اقتصاد مقاومتی در زیرشاخه موانع تبیینی به عنوان دو متغیر مهم در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی مشاهده می‌شود. بر این اساس به اساتید دانشگاه در حوزه اقتصاد پیشنهاد می‌گردد در خصوص تهیه شاخص‌های کمی اندازه‌گیری اقتصاد مقاومتی کتب و مقالات لازم را تدوین نمایند همچنین این پیشنهاد به مرکز تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت و مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و پژوهشکده پولی بانک مرکزی ارائه می‌گردد. به صاحبان رسانه‌ها و همچنین به مسئولان رسانه‌های ملی و استانی توصیه می‌شود در برنامه‌های متعدد با حضور اساتید برجسته اقتصاد به تبیین مفهوم اقتصاد مقاومتی در جامعه بپردازند.

جدول ۳۱ موانع مهم در عدم تحقق اقتصاد مقاومتی

اولویت	عنوان گویه	سازه	بار عاملی
۱	وجود زدوبندهای انتخاباتی و وام‌دار شدن مسئولان کشوری به برخی افراد و گروه‌ها	موانع دموکراتیک	۰/۹۷
۲	عدم تعریف دقیق شاخص‌های اندازه‌گیری اقتصاد مقاومتی	موانع تبیینی	۰/۸۹
۳	عدم تبیین دقیق مفهوم اقتصاد مقاومتی در جامعه	موانع تبیینی	۰/۸۸
۴	ضعف در ساختارهای گمرکی و عدم نظارت بر عملکرد این بخش	ساختار گمرک	۰/۸۷
۵	تدوین ایده‌آل گونه سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی	موانع ماهیتی	۰/۸۵
۶	رواج سبک زندگی غربی در جامعه	موانع فرهنگی	۰/۸۲
۷	کافی نبودن علم اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها	موانع اعتقادی	۰/۸۲
۸	دادن وعده‌های انتخاباتی به مردم بدون پشتوانه نظری اقتصادی	موانع دموکراتیک	۰/۸۰
۹	بزرگ بودن دولت و وجود نهادهای موازی در کشور	ساختار دولت	۰/۸۰
۱۰	عدم پایبندی به قانون در مسئولان مملکتی و آحاد جامعه	موانع قانونی	۰/۷۷
۱۱	رواج فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی در جامعه	موانع فرهنگی	۰/۷۶
۱۲	رانت جویی و ساختار دولت رانتهی و مفاسد مالی	فساد مالی	۰/۷۵

با مراجعه به جدول ۳۱، در اولویت چهارم ضعف در ساختار گمرک و عدم نظارت بر عملکرد این بخش مشاهده می‌شود. از این رو به نهادهای نظارتی و همچنین مسئولان نیروی انتظامی توصیه می‌شود با نظارت بیشتر در این حوزه امکان واردات قاچاق را به حداقل برسانند.

تدوین ایده‌آل گونه سیاست‌های اقتصادی مقاومتی در زیرشاخه موانع ماهیتی در اولویت پنجم در جدول ۳۱ نشان می‌دهد که بازنگری در این سیاست‌های و تغییر در آن‌ها با هدف تطبیق بیشتر آن با رفتار و فرهنگ جامعه امری ضروری می‌باشد.

رواج سبک زندگی غربی در جامعه در اولویت ششم و همچنین رواج فرهنگ اسراف و تجمل‌گرایی در اولویت یازدهم در زیرشاخه موانع فرهنگی اقتصاد مقاومتی شناسایی شده است. لذا به دستگاه‌های فرهنگی کشور و رسانه‌های صوتی و تصویری ملی پیشنهاد می‌شود با برنامه‌های متنوع و کاربردی در راستای ترویج فرهنگ سبک زندگی اسلامی در جامعه گام بردارند و این برنامه‌ها را در اولویت کاری خود قرار دهند.

در اولویت هفتم موانع تحقق اقتصاد مقاومتی، کافی نبودن علم اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها در زیرشاخه موانع اعتقادی مشاهده می‌شود. از این رو، به مسئولان این بخش به‌ویژه وزارت علوم پیشنهاد می‌شود در راستای تدوین کتب و تغییر سرفصل‌های درسی دانشگاه‌ها با هدف تدریس بیشتر مباحث اقتصاد اسلامی در دانشگاه‌ها اقدامات لازم را به عمل آورند.

بزرگ بودن دولت در اقتصاد ایران و وجود نهادهای موازی در جامعه، اولویت نهم موانع تحقق اقتصاد مقاومتی می‌باشد. در این راستا کوچک‌سازی دولت و کاهش تصدی‌گری و ادغام نهادهای موازی به مسئولان کشوری و حوزه‌های مرتبط توصیه می‌گردد.

عدم پایبندی به قانون در زیرشاخه موانع قانونی اقتصاد مقاومتی در اولویت دهم شناسایی شده است. در این خصوص مبارزه با قانون‌گریزی بایستی در دستور کار قرار گیرد. این کار با نظارت بیشتر بر اجرای قانون توسط دستگاه‌های نظارتی و به‌ویژه مجموعه قوه قضائیه پیشنهاد می‌شود.

در اولویت دوازدهم، ساختار دولت رانتهی و مفاسد مالی به عنوان مانع تحقق اقتصاد مقاومتی شناسایی شده است. تدوین قوانین جهت حذف رانت توسط مجلس و مبارزه جدی با رانت خواری توسط قوه قضاییه پیشنهاد می‌شود. برخورد آشکار با مفسدان اقتصادی از اولویتهای اجرای برنامه اقتصاد مقاومتی است که به مسئولان این حوزه پیشنهاد می‌شود با جدیت بیشتری به این مهم بپردازند.

۸- منابع

- آجیلی، هادی. (۱۳۹۲). اقتصاد مقاومتی در نظام اقتصاد سیاسی جهانی. *فصلنامه تخصصی علوم سیاسی*. سال ۹، شماره ۲۴، صص ۱۰۵-۸۷.
- ابراهیمی، آیت‌الله؛ سیف، اله‌مراد. (۱۳۹۴). مفهوم‌شناسی و زمینه‌یابی بانکداری مقاومتی در اقتصاد ایران. *فصلنامه روند*، سال ۲۲، شماره ۷۱، صص ۱۹-۵۴.
- اخباری، محمد؛ قلی‌زاده، صدیقه. (۱۳۹۴). ثبات اقتصاد کلان در رویکرد اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه روند*، سال ۲۲، شماره ۷۱، صص ۷۸-۵۵.
- امیری طهرانی‌زاده، سیدمحمد رضا. (۱۳۹۴). مبانی سیستمی اقتصاد مقاومتی. *دوفصلنامه جستارهای اقتصادی ایران*، سال ۱۲، شماره ۲۳، صص ۳۳-۵۱.
- بلندیان، محمدمهدی؛ ناصری، سارا. (۱۳۹۴). رهیافتی بر شناسایی بایسته‌های سیاست‌های اقتصاد مقاومتی بر سیاست‌های شهرسازی و صنعت ساختمان. *فصلنامه مدیریت شهری*، شماره ۴۰، صص ۲۶۷-۲۴۹.
- پژوهنده، محمد حسین. (۱۳۹۴). موانع تحقق اقتصاد مقاومتی. *پژوهش‌های اجتماعی/اسلامی*، سال ۲۱، شماره ۳(۱۰۶)، صص ۲۳۸-۱۸۵.
- نوفرستی، محمد. (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی و راه‌های دستیابی به آن. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، سال ۴، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، صص ۱۶۸-۱۵۷.
- حدیدی، احسان؛ حدیدی زواره، عفت؛ دشمن‌زیاری، اسفندیار. (۱۳۹۵). میزان تمایل مصرف‌کالاهای داخلی مصرف‌کنندگان ایرانی از دیدگاه اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، سال ۴، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، صص ۱۹۱-۱۶۹.
- حسین‌پور، داوود؛ رضائی‌منش، بهروز؛ محمدی‌سیاهبومی، حمیدرضا. (۱۳۹۵). رابطه مدیریت جهادی و استراتژی‌های اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی*، سال ۲۴، شماره ۷۹، صص ۱۲۲-۹۹.
- خالقیان میمند، علی؛ واعظ‌برزانی، محمد؛ حیدری، محمد رضا؛ طغیانی، مهدی. (۱۳۹۶). سیاست‌های مالی تحت راهبرد اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه اقتصاد/اسلامی*، سال ۱۷، شماره ۶۶، صص ۴۴-۱۳.
- رنجبر اردکانی، صمد. (۱۳۹۶). موانع تحقق اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران. *فصلنامه رهیافت انقلاب اسلامی*، سال ۱۱، شماره ۲۹، صص ۱۶۰-۱۴۱.
- سلیمانی، یاسر؛ حسین‌زاده یزدی، سعید. (۱۳۹۵). تبیین رویکردها و مؤلفه‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه راهبردی و کلان*، سال ۴، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، صص ۱۱۴-۹۱.
- شعبانی، احمد؛ نخلی، سیدرضا. (۱۳۹۳). مولفه‌های اقتصاد مقاومتی در ادبیات رایج و در بیان مقام معظم رهبری. *فصلنامه آفاق امنیت*، سال ۷، شماره ۲۵، صص ۸۸-۵۵.
- شقاقی‌شهری، وحید؛ کریم، محمد حسین. (۱۳۹۵). اثرات فساد مالی بر درون‌زایی اقتصاد ایران در راستای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، سال ۴، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، صص ۹۰-۶۳.
- فتحی، مهرداد؛ قربانی فرد، بهنام؛ نریمانی، حمیدرضا. (۱۳۹۵). *ماهنامه شبک*، سال ۲، شماره ۱۲، صص ۷۶-۶۷.

- فرزندی اردکانی، عباسعلی؛ یوسفی، میثم؛ عنان پور خیرآبادی، مجید. (۱۳۹۴). اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران: چالش‌ها و راهبردها. *فصلنامه پژوهش‌های معاصر انقلاب اسلامی*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۶۳-۸۷.
- مقتدایی، علیرضا؛ یاوران بخشایش، عبدالله. (۱۳۹۵). تحلیلی بر روابط علی بین شاخص‌های سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکرد تصمیم‌گیری چندمعیاره دیماتل. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، سال ۴، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، صص ۳۳-۶۲.
- نوفرستی، محمد. (۱۳۹۵). اقتصاد مقاومتی و راه‌های دستیابی به آن. *فصلنامه سیاست‌های راهبردی و کلان*، سال ۴، ویژه‌نامه اقتصاد مقاومتی، صص ۱۶۸-۱۵۷.